

## OSOBNOST ŽEN A OSOBNOST MUŽŮ VE SVĚTLE NEO OSOBNOSTNÍHO INVENTÁŘE (NEO-PI-R)<sup>1</sup>

Martina Hřebíčková

Psychologický ústav Akademie věd České republiky, Brno

Rodové odlišnosti osobnostních charakteristik jsou především v zahraničí intenzivně zkoumány. Maccoby a Jacklin (1974) publikovali jako jedni z prvních přehled výzkumů vztahujících se k rodovým odlišnostem kognitivních procesů, temperamentu a interpersonálního chování u dětí a dospělých. Dospěli k závěru, že muži jsou asertivnější a méně úzkostní ve srovnání se ženami, v míře sebeúcty nebyly rodové odlišnosti zjištěny. Opakovaně byla zaznamenána vyšší míra *emocionální labilit* (*neuroticismu*) u žen (Lyn, Martin, 1997; Feingold, 1994). Naopak údaje o rozdílech v extraverci mužů a žen se v různých studiích odlišují. Zatímco Feingold (1994) zjistil vyšší míru této charakteristiky u žen, Lynn a Martin (1997) zaznamenali u žen nižší míru extraverce. Rozporuplné výsledky pravděpodobně souvisejí s konkrétním vymezením extraverce v jednotlivých metodách. V NEO osobnostním inventáři, nejčastěji využívaném pro zjišťování pěti obecných dimenzí osobnosti (Big Five), obsahuje *extraverze* šest dílčích charakteristik - subškál (viz tab. 1) a předpokládá se, že se muži a ženy budou v jejich míře odlišovat. Ženy orientované na péči o druhé budou pravděpodobně vřelejší (*E1*) než muži a podle předchozích zjištění (Macoby, Jacklin, 1974) lze očekávat vyšší míru *asertivity* (*E3*) u mužů. Rodové odlišnosti zaznamenáváme také v rámci dílčích charakteristik tvořících *otevřenost vůči zkušenosti*. Empiricky bylo ověřeno, že ženy dokáží lépe dekodovat neverbální projevy emocí než muži (McClure, 2000). Budou tedy pravděpodobně více než muži otevřeny prožívání pozitivních i negativních emocí (*O3*), kdežto u méně emotivních mužů můžeme očekávat vyšší míru jejich otevřenosti intelektuálním podnětům (*O5*). Předpokládaná vyšší míra *přívětivosti* u žen koresponduje s jejich zaměřeností na péči o druhé (Feingold, 1994). V rámci dílčích charakteristik *svědomitosti* se v souladu s předchozími výzkumy (Costa, Teraciano, McCrae, 2001) neočekávají rodové odlišnosti.

### Rodové odlišnosti pěti obecných dimenzí osobnosti

K zjišťování osobnostních charakteristik byl použit NEO osobnostní inventář (NEO-PI-R) (Hřebíčková, 2004) měřící pět obecných dimenzí osobnosti: *neuroticismus*, *extraverze*, *otevřenost vůči zkušenosti*, *přívětivost* a *svědomitost*. Každá z pěti škál je tvořena šesti dílčími charakteristikami – subškálami (viz tab. 1). NEO osobnostní inventář byl předložen k sebeposouzení 956 respondentům ve věku od 22 do 84 let, z nichž bylo 430 mužů a 526 žen. Od hrubých skóre získaných na jednotlivých subškálách byly odečteny průměry a vyděleny standardními odchylkami celého souboru. Tímto způsobem byl proveden převod na z-skóre. Velikost odlišností mezi muži a ženami na jednotlivých subškálách NEO-PI-R pak byla vypočítána jako rozdíl z-skóre žen a z-skóre mužů. Tyto údaje jsou uvedeny v tabulce 1 ve sloupci ČD. Hvězdičky pak udávají statistickou průkaznost rodových odlišností zjišťovanou t testy. Pro srovnání jsou v tab. 1 ve sloupci ZD uvedeny údaje získané obdobným způsobem u respondentů z 25 různých zemí (Costa, Teraciano, McCrae, 2001).

<sup>1</sup> Tento příspěvek je součástí programu rozvoje badatelského výzkumu v klíčových oblastech vědy K 9058117 „Současná česká společnost a otázky evropské integrace“ Psychologického ústavu Akademie věd České republiky.

Na všech subškálách *neuroticismu* kromě *impulzivnosti (N5)* dosahují české ženy statisticky průkazně vyššího skóru než muži. Podle očekávání na některých subškálách *extraverze* skórují muži výše než ženy a na jiných je situace opačná. Největší odlišnosti ze všech sledovaných 30 dílčích charakteristik osobnosti byly zaznamenány na subškále (*E5*) *vyhledávání vzrušení*. Muži se posuzovali statisticky významně jako více vyhledávající vzrušující zážitky a smyslové podněty ve srovnání s ženami a přisuzují si také vyšší míru *asertivity* než ženy (*E3*). Tato zjištění korespondují s údaji mezinárodní studie, stejně jako vyšší míra *vřelosti (E1)* a *družnosti (E2)* českých žen. V míře *aktivnosti (E4)* a *pozitivních emocí (E6)* se české ženy od mužů neodlišují, kdežto výsledky mezinárodní studie dokumentují vyšší míru obou charakteristik u žen. Na subškálách *otevřenosti vůči zkušenosti a přívětivosti* se rodové odlišnosti zaznamenané v mezinárodní studii potvrzují také v sebeposouzení českých respondentů. Ženy dosahují statisticky průkazně vyšší míry všech dílčích charakteristik *přívětivosti*. Na subškálách *otevřenosti* podle očekávání skórují muži v subškále *O5 ideje* výše než ženy a naopak ženy skórují výše v subškálách *estetické prožívání (O2)*, *prožívání (O3)* a *novátorské činnosti (O4)*. Zatímco na subškálách *svědomitosti* byly v mezinárodní studii zaznamenány statisticky průkazné rodové odlišnosti pouze na dvou subškálách (*S2* a *S3*), v nichž ženy skórovaly výše než muži. V sebeposouzení českých respondentů byly zaznamenány rodové odlišnosti také v ostatních subškálách *svědomitosti*. Ženy se posuzují jako pořádkumilovnější, zodpovědnější a disciplinovanější, kdežto muži si přisuzují vyšší míru způsobilosti, cílevědomosti a rozvážnosti.

Tabulka 1: Rozdíly z-skóru mezi ženami a muži na škálách NEO-PI-R a srovnání s údaji z 25 zemí

<b>Neuroticismus</b>	<b>Do jaké míry se vyrovnáváme s psychickou zátěží</b>	<b>ČD</b>	<b>ZD</b>
N1: uzkostnost:	Obavy a strach z toho, jak všechno dopadne.	0,48***	0,43***
N2: hněvivost-hostilita:	Pocit'ování hněvu a zatrpklosti.	0,18**	0,19***
N3: depresivnost:	Prožívání smutku a zoufalství.	0,32***	0,29***
N4: rozpačitost:	Pocit' trapnosti, studu nebo rozpaků.	0,29**	0,23***
N5: impulzivnost:	Podléhání pokušení (např. přejídání, nadměrná konzumace alkoholu, kouření, zneužívání jiných návykových látek).	0,05	0,11*
N6: zranitelnost:	Tendence nechat se pohlit nálehavými událostmi nebo stresovými situacemi, tendence jednat panicky.	0,50***	0,36***
<b>Extraverze</b>	<b>Do jaké míry jsme společenšti, aktivní a energičti</b>		
E1: vřelost:	Přátelskost, náklonnost a zálibení pro druhé0,	0,41***	0,23***
E2: družnost:	Společenskost, vyhledávání sociálních kontaktů0,	0,26***	0,14***
E3: asertivita:	Dominance a důrazné sebeprosazování0,	-0,20**	-0,27***
E4: aktivnost:	Energičnost, tendence žít život v rychlém tempu0,	0,02	0,11*
E5: vyhledávání vzrušení:	Upřednostňování vzrušujících zážitků a výrazných smyslových podnětů0,	-0,55***	-0,38**
E6: pozitivní emoce:	Optimismus a pocit životního štěstí0,	0,12	0,16***
<b>Otevřenost vůči zkušenosti</b>	<b>Do jaké míry jsme otevření novým zkušenostem</b>		
O1: fantazie:	Vytváření zajímavého vnitřního světa, představivost a fantazie0,	-0,04	0,06
O2: estetické prožívání:	Smysl pro umění a krásu, senzitivita0,	0,41***	0,35***
O3: prožívání:	Schopnost zhodnotit a prožívat u sebe a s druhými velké množství pozitivních i negativních emocí0,	0,42***	0,31***
O4: novátorské činnosti:	Upřednostňování nového a rozmanitého před rutinním a známým0,	0,14*	0,17**
O5: ideje:	Intelektuální zvědavost, otevřenost novým a nekonvenčním myšlenkám0,	-0,30***	-0,16*
O6: hodnoty:	Ochota ověřovat sociální, politické a religi'ozní hodnoty, nedogmatické myšlení0,	-0,09	0,01
<b>Přívětivost</b>	<b>Do jaké míry jsme přívětivi k druhým lidem</b>		
P1: důvěra:	Tendence důvěřovat druhým0,	0,19**	0,17***
P2: upřímnost:	Čestné a přímé jednání0,	0,50***	0,32***
P3: altruismus:	Velkorysost, ohleduplnost a přání pomáhat druhým0,	0,49***	0,25***
P4: poddajnost:	Upřednostňování spolupráce před soutěživostí0,	0,27***	0,17***
P5: skromnost:	Pokora před druhými0,	0,46***	0,22***
P6: jemnocit:	Starostlivost, soucit a sympatie s druhými0,	0,29***	0,28***
<b>Svědomitost</b>	<b>Do jaké míry plníme povinnosti</b>		
S1: způsobilost:	Připravenost a schopnost efektivně řešit úkoly0,	-0,14*	-0,10
S2: pořádkumilovnost:	Umění dobře si všechno zorganizovat, postupovat metodicky0,	0,38***	0,10**

S3: zodpovědnost:	Dodržování pravidel, spolehlivost <sup>0</sup> ,	0,33***	0,13**
S4: cílevědomost:	Tendence zadávat si náročné úkoly a plnit je <sup>0</sup> ,	-0,14*	-0,04
S5: disciplinovanost:	Schopnost motivovat se k dokončení úkolu a odolávat rušivým vlivům <sup>0</sup> ,	0,21**	0,04
S6: rozvážnost:	Schopnost promýšlet si věci předem <sup>0</sup> ,	-0,24***	-0,06

Poznámky: Hodnoty uvedené v tabulce byly vypočítány odečtením z-skórů žen od z-skórů mužů na jednotlivých subškálách NEO-PI-R. Hvězdičky pak označují statistickou průkaznost rodových odlišností testovaných t testy: \*  $p < 0,05$ , \*\*  $p < 0,01$ , \*\*\*  $p < 0,001$ . Záporné hodnoty, kdy muži skórovali statisticky významně výše v dané charakteristice než ženy jsou vytištěny tučně, ČD – údaje z původního českého výzkumu, ZD – údaje z 25 zemí, N = 10690 dospělých respondentů jsou převzaty ze studie Costy, Teraciana, a McCrae (2001).

## Objasnění rodových odlišností osobnostních charakteristik

Pro vysvětlení rodových odlišností osobnostních charakteristik zjištěných na základě sebeposouzení českých respondentů i napříč různými kulturami lze uplatnit sociálně psychologické teorie nebo poznatky biologie a evoluční psychologie. Sociální psychologové pokládají rodové odlišnosti za výsledek převzetí rolí odlišně vymezených pro muže a ženy, které byly internalizovány v raném dětství. Biologické faktory se nabízejí jako možné vysvětlení vyšší míry neuroticismu a častějšího výskytu depresí u žen ve srovnání s muži. V průběhu menstruačního cyklu, těhotenství, laktace a klimakteria jsou ženy vystavovány hormonálním změnám ovlivňujícím jejich náladu, které se mohou projevit vyšší mírou emocionální lability (neuroticismu) nebo depresivních symptomů ve srovnání s muži. V rámci evoluční psychologie se předpokládá, že muži a ženy se od sebe budou lišit v těch charakteristikách, které v průběhu evoluční historie uplatňovali při řešení odlišných problémů souvisejících s přežitím a reprodukci. Ženy rodí a kojí, proto se více než muži věnují dětem. Starostlivější, přívětivější matky, které více o své děti pečovaly, jim spíše zajistily přežití a tím získaly evoluční výhodu. Muži mají při reprodukci jiné úkoly, musejí získat partnerku, zaujmout ji a zbavit se případných rivalů. V tom mohli mít výhodu asertivní, důrazně se prosazující muži. Ideální strategií pro zachování druhu je pro muže mít co největší počet sexuálních styků s co největším počtem partnerek. Vyšší míra vyhledávání vzrušujících zážitků, o níž bylo zjištěno, že koresponduje se sexuálním chováním a častým střídáním partnerů, je tedy v evolučním kontextu pro muže výhodná.

Především genetické výzkumy osobnostních vlastností mohou přinést nové podněty do polemiky o podílu kulturních vlivů a přirozených rozdílů v dispozicích mužů a žen na jejich odlišných způsobech chování a prožívání.

## Literatura:

Costa, P.T.; Teraciano, A.; McCrae, R.R.. Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 2, 322-331, 2001.

Feingold, A. Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 429-434, 1994.

Hřebíčková, M. *NEO osobnostní inventář (podle NEO-PI-R P.T. Costy a R.R. McCrae)*. Praha, Testcentrum, 2004.

---

Lynn, R.; Martin, T. Gender differences in extraversion, neuroticism, and psychoticism in 37 countries. *Journal of Social Psychology*, 137, 369-373, 1997.

McClure, E.B. A meta-analytic review of sex differences in facial expression processing and their development in infants, children, and adolescents. *Psychological Bulletin*, 126, 424-453, 2000.

---

HŘEBÍČKOVÁ, Martina. Osobnost žen a osobnost mužů ve světle NEO osobnostního inventáře (NEO-PI-R). In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 4 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.